

ŞANLIURFA ULU CAMİ HAZİRESİ MEZAR TAŞLARINDA BULUNAN ŞİİRLER

Doç. Dr. Hikmet ATİK*

Öz

Tarih boyunca her toplumun sahip olduğu farklı dini inançları vardır. Bu inançlar o toplum üzerinde çok önemli etkilere sahiptir. Ölü defnetme ve mezar geleneği de bu inançların şekillendirdiği davranış şekillerinden oluşmaktadır. Türklerin İslâmiyet'i kabulü ile ölü defnetme ve mezar geleneği çok önemli aşamalar göstererek günümüze kadar gelmiştir. Osmanlı dönemine ait mezarlıklar ve mezar taşları da Anadolu için bir tapu niteliği taşımakla beraber gerek mimarisi gerekse sanatsal yönü ile araştırmacıların ilgisini çekmektedir. Bu mezar taşlarındaki kitâbeler hem ihtiva ettiği yazı hem de yapıları itibariyle de sanat ve estetiğin konusu olmuşlardır. Sahip oldukları çok ince taş işçiliği, farklı formlarda olan başlıkları, taşıdıkları edebî ifadeler, üzerlerinde bulunan her biri Divan Edebiyatı için de önem arz eden şiirler ve yazı sanatının çok güzel örnekleri bu taşları değerli kılmaktadır. Türk Edebiyatı sahasında Nâbî'yi yetiştiren Sanlıurfa, onun kadar şairliği güçlü olmayan ama dîvân tertib edecek kadar şiirleri bulunan Abdî, Şevket, Mihrî ve Kıratoğlu Emîn gibi birçok şair yetiştirmiştir. Bu şairler tarafından kaleme alınan şiirler mezar taşlarına işlenmiştir. Bu makale, Divan edebiyatı için değerli olduğunu düşündüğümüz mezar taşlarına işlenmiş şiirleri günümüz araştırmacıları ile paylaşılmak amacıyla hazırlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Mezar, Şiir, Edebiyat, Ulu Cami, Şanlıurfa

Şanlıurfa Ulu Cami Graveyard Poems in Grave Stones

Abstract

Throughout history, every society has different religious beliefs. These beliefs have very important effects on that society. Dead burial and burial tradition are the rituals of these beliefs. With the acceptance of the Islam of the Turks, the dead burial and the tomb tradition have progressed to the present day with very important stages. Cemeteries and tombstones belonging to the Ottoman era have attracted the interest of researchers both the artistic direction and the architectural style, as well as carrying a title character for Anatolia. The inscriptions on these grave stones have been the subject of art and aesthetics both in terms of their writing and in their construction. The very fine stone workmanship they have, the titles in different forms, the literary expressions they carry, the poems which are important for Divan Literature and the beautiful examples of the writing art make these stones very valuable. Sanlıurfa,

*Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türk İslâm Edebiyatı Anabilim Dalı,
nevahik@hotmail.com

which produced a poet like Nabi in the field of Turkish Literature, grew many poets such as Abdi, Şevket, Mihri and Kıratoğlu Emîn, who had poetry not so strong but poetically enough to form a religious order. The poems taken by these poets are processed into tombstones. In this article, we will try to prepare these poems, which are thought to be valuable for Divan literature, to be used for contemporary researchers.

Keywords: Grave, poem, literature, The Ulu Mosque, Sanliurfa.

Giriş

Tarih boyunca her toplumun sahip olduğu dini inançlar ve bunlara dayalı uygulamalar insanların yaşantıları üzerinde hep etkili olmuştur. Eski zamanlara ait dini inançlar ve onların etkileri değişik yansımalarla ve ölçülerle de olsa semâvî din mensuplarını da etkisi altında bırakmıştır. İslamiyet'e girdikten sonra da Türklerin yurt edindiği, Anadolu toprakları üzerinde Orta Asya'da sahip oldukları inançlarını bir geleneğe dönüştürmek suretiyle hala devam ettirdiği görülmektedir. Her toplumda olduğu gibi Türklerin hayatında ölü ve mezar geleneğinin farklı bir yeri vardır. Geçmişten günümüze kadar uzanan ve İslam etkisiyle değişik şekillere dönüşen bu gelenek, bazı farklılıklar göstermekle beraber, ana hatlarıyla aynı anlayışın devamı niteliğinde olmuştur.

Ölü defnetme ve mezar geleneği, Türklerin İslamiyet'i kabulü ile çok önemli aşamalar göstermiştir. Türk mezar mimarisinin bilinen en erken örneklerini Hun dönemine ait kurganlarda görmek mümkündür. Türk mezar yapısı olan kurganlar, toprağın üzerine yığma bir tepe ve toprağın altında bulunan mezar odası olmak üzere iki kısımdan oluşmuştur. Türklerin, Hunlardan itibaren yaptıkları bu mezar şekillerini, Anadolu'ya geldikten sonra da kullanmaya devam ettirdikleri görülmektedir¹.

Millî Mücadele yıllarında Doğu Anadolu'da Ermeni devleti kurma girişimi sırasında, Erzurum'a gelen Amerikan heyetinden General Harbord'a, Erzurum Belediye Reisi pencereden mezarlıkları işaret ederek: "Bakın, demiş şurada bütün şehri saran bir taşlık var. Onun da ortasında yirmide biri kadar duvarla çevrilmiş bir yer var. O büyük taşlık Müslüman Mezarlığı, o küçüğü de Ermeni mezarlığıdır; bunlar kendi ölülerini yemediler ya!"² demiştir. Belediye reisinin gösterdiği Türk mezarlığının yanında Ermeni Mezarlığı küçücüktür. Çünkü mezarların ve mezarlıkların diğer bir görevi de o topraklar için tapu olma özelliğidir. Tabii sadece cami, çeşme, han, kervansaray gibi mimari yapılar değil mezar ve mezar taşlarına kazınan tarih ve sanat da o topraklar için aidiyeti simgeleyen yapılardır. Yani mezar taşları sadece bir milletin hüküm sürdüğü

¹ Anadolu'da farklı mezar taşları hakkında geniş bilgi için bkz., Beyhan Karamağaralı, Ahlat Mezar Taşları, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1992, s.1-39.

² Ahmet Hamdi Tanpınar, Beş Şehir, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 1992, s. 38.

ülkelerdeki kültür birliğini ortaya çıkarmakla kalmayıp o milletin kökleri ve tarihi serencamı hakkında da bilgiler ortaya koyar. “Mezarlar ve mezarlıklar, aslında bu sancılı vatanlaşma macerasının somut şahitleridir. Her mezar, bu toprağa basılmış bir mühür ve tarihe düşülmüş bir not olarak görülmelidir. “Şahide”ler, sadece mezarda yatanın kimliğine değil, bir medeniyete, bir var oluşa da şahitlik eder”³.

Osmanlı dönemine ait mezarlıklar ve mezar taşları da Anadolu için bir tapu niteliği taşımakla beraber gerek mimarisi gerekse sanatsal yönü ile araştırmacıların ilgisini çekmektedir. Çünkü bu mezarlıklarda, çok güzel ve bakımlı ağaçların ve çiçeklerin yanında her biri sanat şâheseri olarak duran, üzerine tarihi bilgilerin nakşedildiği taşlar bulunmaktadır. Bu mezar taşlarındaki kitâbeler hem ihtiva ettiği yazı hem de yapıları itibarıyla de sanat ve estetiğin konusu olmuşlardır. Sahip oldukları çok ince taş işçiliği, farklı formlarda olan başlıkları, taşıdıkları edebî ifadeler, üzerlerinde bulunan her biri Divan Edebiyatı için de önem arz eden şiirler ve yazı sanatının çok güzel örnekleri bu taşları çok değerli kılmaktadır. Mezar taşına yazılan edebî ifadeler, düşürülen tarih mısraları ait olduğu toplumun hayatı şuurla yaşadığının bir ifadesi olarak görülebilir. Mezardaki kişi ile ilgili bilgiler taşta kaydedilmiş; en doğru bilgiler mezar şahideleri taşta kaydedilerek sağlam bir kaynak oluşturulmuştur. Ayrıca birçok tarihi şahsiyet hakkında en doğru bilgiler yine bu mezar taşlarından elde edilerek günümüze kadar gelebilmiştir.

Bazı mezar taşları ise, ihtiva ettiği sanat, mimari, süsleme ve edebi örnekleri itibarıyla ait olduğu milletin medeniyet seviyesi ve sanat anlayışı hakkında önemli bilgiler verebilmektedir. Osmanlı mezarlıkları ve mezar taşlarını günümüze kadar taşımış oldukları zengin bilgilerin yanında, çok değerli sanat eserlerinin sergilenmekte olduğu galeriler gibi kabul etmek mümkündür.

Mezar taşlarının içerdiği süslemelerin ikonografik anlamları üzerinden din ve mezhepler tarihinin karanlık noktaları üzerinde bilgilere ulaşmak da mümkündür. Ayrıca mezar taşı kitabelerinden hareketle bir ülkenin siyasi, iktisadi ve kültürel tarihiyle ilgili bilgilere de ulaşılabilir.

Bazı kitâbeler, önemli hattatların imzalarını taşıdığı ya da önemli şairlerin bazen Divanlarında da bulunmayan şiirleri ihtiva edebileceği için ayıca önemlidir. Bazı mezar taşları da isimleri kayda geçmemiş şairler, hattatlar, mimarlar, hakkâklar ve taş ustaları hakkında önemli bilgi kaynağıdır.

Osmanlı mezarlıklarının bugüne taşıdıkları bilgiler açısından insanlık tarihinde benzersiz olduğu bilinen bir gerçektir. Mezar taşlarının kendine has sembolik bir dili vardır ki bu dili bilen bir kişi, üzerinde yazmasa bile,

³ Süleyman Berk, Zeytinburnu'nun Mezar Taşları, Zamanı Aşan Taşlar, Zeytinburnu Belediyesi Yay., İstanbul 2006, s. 11.

süslemelerinden ve kavuğun şeklinden hareketle o mezarda yatan kişinin kimliği ya da yaşadığı devir hakkında birçok bilgiye ulaşabilir.

Osmanlı döneminde önemli bir kültür ve medeniyet şehri olan Şanlıurfa'da da yukarıda bahsettiğimiz özellikleri taşıyan tarihi mezarların bulunduğu Ulu Cami, Yusuf Paşa Camisi, Hekim Dede Camisi, Dergâh ve Halilü'r-Rahman Camii gibi birçok cami haziresi bulunmaktadır. Bunlardan biri olan Ulu Cami Haziresinde bulunan mezar taşları içerdiği birçok önemli şahsa ait bilgi, süslemeleri ve ihtiva ettiği şiirlerle çok dikkat çekmektedir.

İnşa ve bâni kitâbesi olmadığı için kesin yapılış tarihi bilinmeyen Şanlıurfa Ulu Cami⁴, şehir merkezindeki tarihi doku içerisinde yer almaktadır. Bu tarihi Cami'nin avlusunun kuzeybatı köşesinde yer alan hazirede, bugün toplam 127 mezar bulunmaktadır.

Çok iyi korunan bu mezarlık ve mezar taşları günümüze kadar büyük ölçüde orijinal haliyle korunarak ulaşmıştır. Ayrıca haziredeki mezarların büyük bir kısmında yatan kişilerin cinsiyeti de mezar taşı yazılarından hareketle belirlenebilmektedir. Mükerrer definlerin de dikkati çektiği bu mezarlardan 67 tanesinde toplam 90 erkek, 52 tanesinde de toplam 74 kadın gömülü bulunmaktadır.

Bu mezarlarda yöreye özgü taşlardan yapılmış farklı ebatlarda baş taşları bulunmaktadır. Bu taşlarda ölen kişinin adı, sosyal statüsü gibi bilgilerin yanında onun için yazılmış olan ve vefat tarihini de içeren gazel şeklinde şiirler bulunmaktadır. Bu bilgiler hem o mezarda gömülü kişiler hakkında bilgi vermekte hem de yazılan şiirle onun ölümünden dolayı duyulan hüznü tercüman olmaktadır.

Çalışmamız esnasında bu mezar taşları tek tek ele alınarak okunmuştur. Çok iyi korunmasına rağmen bazı mezar taşlarında meydana gelen yıpranmalar ve kayıplardan dolayı mezarda medfûn olan kişinin tam adı okunamadığından bu kısımlar ...şeklinde boşluklar bırakılarak gösterilmiştir.

Mezar taşları üzerinde bulunan taş ustalarından ya da onlara taşın üzerine yazılması için verilen metinlerden kaynaklanan yazım yanlışlıkları olduğu gibi aktarılmaya çalışılmıştır. Bu yanlışlar konusunda mezarın mevcut durumunu aktarma gayesiyle herhangi bir düzeltme işlemi yapılmamıştır.

Ulu Cami haziresinde bulunan bu mezar taşları incelendiğinde, baş taşlarında orada medfûn bulunan kişilerin isimleri baba adları vs yazarken ayak taşında bazen o kişinin vefatına dair düşülen tarihler bazen ziyarete gelenlerden dua talebi bazen de Arapça bir şiir ya da dua yazıldığı görülecektir.

⁴ Şanlıurfa Ulu Cami hakkında geniş bilgi için bk. Mustafa Güler, XII. Yüzyıl Anadolu Türk Camileri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, (Danışman: Doç. Dr. İlknur Aktuğ Kolay), İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, 2005, s. 169-183.

Türk Edebiyatı sahasında zirve şairlerden biri kabul edilen Nâbî gibi bir şairi yetiştiren Şanlıurfa onun kadar şairliği güçlü olmayan ama dîvân tertib edecek kadar şiirleri bulunan Abdî, Şevket, Mihrî ve Kıratoğlu Emîn gibi birçok şair yetiştirmiştir. Edebî ve kültürel olarak çok zengin bir geleneğe sahip olan Şanlıurfa'da yetişen bu şairler tarafından yazılmış ve mezar taşlarına kazınarak günümüze kadar gelmiş şiirler bulunmaktadır.

Bu şiirler mezar taşlarına işlenen ve Şanlıurfalı şairlerce düşülmüş tarih beyitleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Mezar taşlarında bulunan bu şiirler üzerinde yaptığımız çalışmalar esnasında Şevket (v. 1917), Hilmî (v. ?), Emîn (v. 1941), Furûğî (v. ?), Nedim (v. ?), Admî (v. 1900), Sühâ (v. ?), Mihrî (v. 1870) ve Râzî (v. 1922) mahlaslı şairlere rastladık. Bu şairlerin bazıları hakkında yeterli bilgiye ulaştık ancak bazıları hakkında şiirde geçen mahlasları dışında hiçbir bilgiye ulaşamadık. Bu şairlerin çok fazla şiir kaleme almayan ama şiir ve tarih düşürme gibi konularda hüner sahibi kişiler olduğu kanaatindeyiz.

Şimdi Şanlıurfa Ulu Cami haziresindeki mezar taşlarında bulunan edebî açıdan değerli ve dîvân şiirinin karakteristik özelliklerini yansıtan Şanlıurfalı şairler tarafından kaleme alınmış ve mezar taşlarına kazınarak günümüze kadar ulaşmış şiirlerin⁵ günümüz harfleri ile yazılmış halini sırayla vermeye çalışalım.

Mezar Taşlarındaki Şiirler

Mesnevî

1. Mezar taşı no⁶: 112

Kimliği: Hamidiyye Süvâri Elli Üçüncü Alayın Kolağası
Abdulkâdir Vasfi Efendî'nin eşi ve Hacı Hızır-zâde Abdurrahman
Ağa'nın kızı .. Hanım

Vefat Tarihi: 1326/1908
Mef'ûlü Mefâ'ilün Fe'ûlün

Yer itdi güzâr bahâr-ı 'ömrüm
Türâb oldu şükûfe-zâr-ı 'ömrüm

Kâr itmedi bir takım müdâvât
Fermân-ı kazâ düzer mi heyhât

Bir şevk-i hande muhibbim idim
Mahvımla felek ne oldu bilmem

⁵ Ulu Cami Haziresinde bulunan bütün mezar taşları hakkında detaylı bir çalışma için bk., Gül Güler, "Urfa Ulu Camii Haziresindeki Mezar Taşları", Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi, Yıl 10, Sayı 20, Konya 2015, s. 171-190.

⁶Bu çalışmamızda mezarların numaraları ve mezar taşlarının okunması gibi konularda, şahsımın da araştırmacı olarak bulunduğu, Yrd. Doç. Dr. Gül Güler tarafından yürütülüp neticelendirilen "Urfa Tarihi Cami Hazirelerindeki Mezar Taşlarının Tespiti, Tasnifi ve Envanteri" başlıklı ve 110K106 nolu Tübitak Projesi esas alınmıştır.

Ey bülbül-i nâle-i ser-kal'a-i kîn
Evlâdımı git eyle sen teskîn

Gazel

1- Mezar taşı no: 2

Kimliği: Seyyid Ali Haydar bin Seyyid Ahmet Vefik
Vefat Tarihi: Muharrem 1333/Kasım 1914
Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Dermedi bâğ-ı emelde gonca-i ferah-feri
Bir gül-i nevres iken gördü firâk-ı mâderi

Soldurup gül-ruhların nâr-ı ecel kim âh vâh
Eyledi pinhân pederden ma'sûm Hayder'i

Zâhir oldu gerdeninde bir cerîha kim
Nâle-i cân-gâhı yakdı âsumânı hem yeri

Çâre-sâz olmadı hayfâ derdine hiçbir devâ
Sundu sâkî-i ecel câm-ı fenâ-yı kaderi

İki hûr çıkub cevherle yaz **Şevket**⁷ târihin
Parlasun cennet ziyâsı ile rûhum gevheri⁸

ایکی حور چقوب جوهرله یاز شوکت تاریخین

پارلاسون جنت ضیاسی ایله روحم گوهری

1335-2=1333/1914

Burada cevheri⁹ tarih düşülmüştür ki bu hicri 1333 etmektedir. Bu tarihin miladi karşılığı da 1914'dür.

2. Mezar taşı no: 52

Kimliği: Bakır Hilmi Efendi
Vefat Tarihi: 1328/ 1910
Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Vâh kim gitti cihândan bir merd-i kirâm
Şâ'ir-i şîrîn-edâ merd-i sühan dâna be-nâm

⁷ Şevket Hakkında geniş bilgi için bkz., Abdulkadir Karahan, Urfalı Mehmed Şevket ve Şiirleri, Şanlıurfa Belediyesi Yayınları, Ankara 1991; Bedri Alpay, Şanlıurfa Şairleri I, Dal Yayıncılık, Şanlıurfa 1986, s. 78-211.

⁸ Abdulkadir Karahan, age., s. 211.

⁹ Mu'cem tarih: Tarih düşürülen şiirde yalnız noktalı harflerin hesap edilmesiyle söylenen tarihtir. Böyle tarih düşürmeye "münakkat, menküt, mücevher, cevher ve cevherî tarih" de denmektedir. Şair düşürdüğü tarihin mu'cem olduğunu tarih mısraından önce bu kelimelerden birini kullanarak belirtir. (Bkz., Turgut Karabey, "Tarih Düşürme", DİA, XL/80-82, İstanbul 2011.

Çekdi bin kahr-ı sitem felekden her dem
Görmedi râhat-ı dil derd-i belâdan ârâm
Her gelen merkadına du'â kulsın ona
Ola kim mülk-i bekâda bula bir âli makâm
Eylesün Hazret-i Hak merhûm rûhuna rahmet
Merkadı yâ Rab ola gülşen-i firdevs-i selâm
İki ahbâb çıkub söyledi Şevket târîh
"Evsıl rahmetehû fadlen ve kemâle'l-in'âm"¹⁰
ایکی احباب چقوب سویلدی شوکت تاریخ
اوصل الرحمة فضلك وكمال الإنعام
1330-2=1328/1910

3. Mezar taşı no: 3

Kimliği: Hüseyin Vasfi Paşa bin Hacı Râşid Paşa
Vefat Tarihi: Ramazân 1300/ Temmuz 1883.
Mef'ûlü Fâ'ilâtün Mefâ'ilü Fe'ûlün
İkbâline nihâyet verdirmedi bu dünyâ¹¹
Geçmedi şâd u hurrem vakt ü zamân aslâ
Gösterdi çok harb-i sâkit Plevne içre
Âhir esir olunca nice tevellüd gavgâ
Vasfî tahallusiyle 'asker cedîdânı meşhûr
'Askerlik uğurunda 'ömrünü etdi ifnâ
Erkân-ı harbden etdi neş'et ferîk olunca
Gitdi bu dehr-i dündan kırk beş yaşında hayfâ
Yazdum esefle Rûmî¹² târîh-i fevtin hayfâ
'Ukbâya gitdi eyvâh rûh-ı Hüseyin Paşa
بازدم اسفله رومی تاریخ فوتین حیف
عقبایا گیتدی ایواه روح حسین باشا
1300/1883

4. Mezar taşı no: 6

¹⁰ Abdulkadir Karahan, age., s. 216.

¹¹ Bu şiirde vezin problemi var.

¹² Burada yazan "Rûmî" kelimesi şaire ait bir mahlas olabileceği gibi Rûmî tarih de olabilir. Ancak yaptığımız araştırmalar da Rûmî mahlaslı Şanlıurfa'lı bir şaire rastlamadık.

Kimliği: Seyyid Şeyh Muhammed Şerîf Buhârî bin Şah Muzaffer el-Hisârî

Vefat Tarihi: Cemâziye'l-evvel 1267/Mart 1851

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Bilürsin dâr-ı dünyâ kimseye bâkî degil ey dil
Fenâ fi'llâh olub eyle vücûd-ı sermedî hâsıl

Dü 'âlemde nefisdir âdeme sermâye-i 'izzet
Hudâ'dan ğayra sarf itme ânı maksûda ol vâsıl

Alâyık çok ederse ehl-i şâna velî hazârân¹³
Ânunçün rabt-ı kalb itmez cihâne merdüm-i 'âkıl

Cenâb-ı Şeyh Efendi El-Buhârî kuddise sırruh
O zât-ı pâk-i ğavsü'l-vâsılın kutbü'z-zamânı bil

Fenâ seccâdesinde neşr-i feyz itdi reşâdetle
Bekâ tekyesinin ta'mîrine sa'y eyledi bu yıl

Olunca müste'îd kasr-nişîn-i ... ya'ni
Makâm-ı vuslata da'vet olub ol mürşid-i kâmil

Oku bir fâtiha ihvâne **Admî**¹⁴ söyle târihin
Müeddeb gel bu kabr-i kudsdan teveccüh kıl¹⁵

اوقو بئر فاتحه اخوانه عدمی سويله تاريخن

مؤدب گل بو قبر قدسدن توجه قيل

5. Mezar taşı no: 15

Kimliği: İbrâhim Halil Hâkî Efendi bin İbrâhim Efendi

Vefat Tarihi: Cemâziye'l-âhir 1348/ Kasım 1929

Mefa'ilün Mefa'ilün Mefa'ilün Mefa'ilün

Dirîgâ âşiyânımdan küşâd-ı per ü bâl itdüm
Boyandım kân ile âhir diyâra intikâl itdüm¹⁶

Hitâb-ı "irc'i"¹⁷yle rahmet-i Rahmân'a ğark oldum
Fakat ahbâbımı dû-çâr-ı endûh u melâl itdüm

¹³ Bu mısradaki vezin problemi var.

¹⁴ Şair Admî için bkz., Bedri Alpay, age., s. 17-20.

¹⁵ Bu beyitte tarih tam olarak çıkmıyor.

¹⁶ Bu gazelin Kiratoğlu Emin Divan'ında,

Ümîd-i âfiyetle 'azmi kılmuşdım beyâbâna

O azmi ric'at etmezden mukaddem pây-mâl itdüm

şeklinde geçen 2. Beyti mezar taşında bulunmamaktadır. (bkz., M. Veysi Dörtbudak, Kiratoğlu Emin Divanı, Akademik Kitabevi, İzmir 2003, s. 229.

¹⁷ Kur'an-ı Kerim, Fecr Suresi/28.

Şebâb-ı nev-nihâl iken giriftâr oldum a' dâya
Hayât ümîd iderken kaddimi mânend-i dâl itdüm

Emin¹⁸ eşkimle yaz târihi kim ezvâk-ı dünyâyı
Koyub cümle şehîd oldum bekâya irtihâl itdüm¹⁹

امين اشكمله ياز تاريخى كيم انواق دنيايى
قويوب جمله شهيد اولدم بقايا ارتحال ايندم

6. Mezar taşı no: 17

Kimliği: Lütfiye Hanım
Vefat Tarihi: 22 Ramazân 1338/9 Haziran 1920.
Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün
Ne kasdın var idi ey derd-i bî-dermân cânımla
Beni kabre götürdün âhiri sûz-i nihânımla
Derûnum derd ile doldu birûnum gül gibi soldu
Vücûdum kana gark oldu bu çeşm-i hûn-feşânımla
Felek güldürmedi rûyum büküldü kadd-i dil-cûyum
Ağardı âhile mûyum cihân doldu figânımla
Harâm oldu bana râhat görürüm dâ'imâ mihnet
Veremle çekdiğim zahmet 'ayân olmaz beyânımla

Eminâ katre katre çıkdı gözlerden sirişk-i âbı
Şükr târih olur tevfik-i Hay Lutfiye Hânımla²⁰

امينا قطره قطره چيقدى گوزلردن سرشك ابي
شكر تاريخ اولور توفيق حى لطفيه خانمله

7. Mezar taşı no: 24

Kimliği: Rahime Hâtun binti Ramazan Efendi
Vefat Tarihi: Rebî' u'l-âhir 1327/Mayıs 1909.
Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün
Var mıdır 'âlemde bir nâ'il merâm
Her gelen dest-i ecelden içdi câm
Rahmet etdi Hakk Rahîme Hanım'a
Ki verem derdiyle buldu ecr-i tâm

¹⁸ Emin (Kıratoglu Muhammed) hakkında bkz., M. Veysi Dörtbudak, Kıratoglu Emin Divanı, Akademik Kitabevi, İzmir 2003; aynı yazar, "Geleneğin Direnen Şairi; Kıratoglu Emin Fırakiyyesinden Birkaç Şiir", Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. Abdulkadir Karahan'a Armağan), Şanlıurfa Belediyesi Yayınları, Şanlıurfa 2006, s. 48-54; Bedri Alpay, Şanlıurfa Şairleri (Ed. Adil Saraç), Şanlıurfa 1986, s. 39.

¹⁹ M. Veysi Dörtbudak, age., s. 229. Bu şiirde tarih tam olarak ortaya çıkmıyor.

²⁰ Veysi Dörtbudak, age., s. 213. Bu beyitte tarih tam olarak çıkmıyor.

Dökdü cürmün derdile hayli zamân
Pâk olunca 'ömrüne verdi hitâm

Fâtihayla şâd iden virdânını
Hak anı uhrâda şâd ide tamâm

Yazdı cevherle **Fürûğî**²¹ târihin
Verdi Hakk bâğ-ı cinânda bir makâm

یازدی جوهرله فروغی تاریخین

ویردی حق باغ جنانده بر مقام

1327/1909

8. Mezar taşı no: 47

Kimliği: H. Kablama-zâde Hacı Ömer Ağa Oğulları Ahmet Naim ve
Abdurrahman

Vefat Tarihi: 1287/1870; 1350/1931

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Hakîm-i mutlakın ger olmasa bir işte takdîri
Müfid olmaz hezâr erbâb-ı 'aklın re'y-i tedbîri

Înâyet eylese bir bendesine Hazret-i Mevlâ
Sevâb olur hatâsı hep kemâl-ı mahz-ı taksiri

Hezâr men'-i kader nedenlü gûşîş eylesen
Kazâ-yı müh(ü)rün mümkün degil sa'y ile tağyîri²²

Hezâran hoş ola dîn bu dil-i kâb-ı kayddan köhne
Kişi men idemez kavs-ı kazâdan ibtilâdan bir şey'i²³

Mukadderdir gnâ vü fakrünün deyü elem çekme
Nedir "**nahnü kasemnâ**"²⁴ âyetinin anla tefsîri

Müessirdir muhakkak Fâ'il-i Muhtar her işte
Kevakible felekten ey müneccim bilme te'sîri

Nakş edilse usta dilden ânı 'aynıdır cümle
Kemâl-i sıfât eyler âl-i âbâ hüsn-i tasvîri

Âlâyîşden mücerred ol ki hurşîd-i cihân-âsâr
Teceddüden mesîhin oldu çarh-ı çâre yeri

Dilersen râhat-ı dil ehl-i teslîm ü tevekkül ol
Kabûl et hâl ile **Dervîş**²⁵ nüvîd-i hazreti²⁶

²¹ Furûğî hakkında bk., Bedri Alpay, age., s. 58-59.

²² Bu beyitte vezin problemi var.

²³ Bu beyitte vezin problemi var.

²⁴ Kur'an-ı Kerim, Zuhruf/32.

9. Mezar taşı no: 50

Kimliği: Urfa Mutasarrıfı Hacı Süleymân Rüşdi Bey
Vefat Tarihi: Rebiü'l-âhir 1283/ Mart 1866
Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün
(Fâ'ilâtün) (Fa'lün)

Âh kim tığ-i sitemle cigerim kân oldu
Hane-i 'îyş ü hayâtım nice virân oldu

Olmadı kimse muhalled bu fenâ 'âlemde
Hele fikr it o Süleymân'ı ki sultân oldu

El hazer itme mübâhat câh-ı ikbâle ahî
Bu mezellet-i hâke bak nicesi pinhân oldu

Üç oğul gül gibi ittim bu garîb ilde yetîm
Her gören onları bu hâlile giryân oldu

Hufre-i kabrde seylâbı yürütdüm ey dil
Başıma şehri Ruhâ hüzn ile zindân oldu

Hele yüz şükr ola bâr-geh-i Sübhân'a
Der-i 'ukbâda gönül mazhar-ı Gufrân oldu

Hâtifa müjde ile söyledi târihin **Nedîm**²⁷
Âsitân-ı ireme afv'ile derbân oldu

هاتفا مزده ایله سویلدی تاریخ نندیم

آستان ایره مه عفو ایله دربان اولدی

1283/1866

10. Mezar taşı no: 60

Kimliği: Hüseyin Paşa-zâde Hacı Ali Yavuz Bey'in kızı Lütfiye
Hanım
Vefat Tarihi: Muharrem 1320/ Nisan 1902.
Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün
(Fâ'ilâtün) (Fa'lün)

Böyledir gerdiş-i çarhın düzeni
Mahveder nîk ü bed her düzeni

Genç iken ka'r-ı mezâra saldı
Niye bu duhter-i nazik bedeni

²⁵ Fenâyi mahlasını da kullanan şair Derviş hakkında bkz., Bedri Alpay, age. s. 53-54.

²⁶ Bu beyitte vezin problemi var. Bu gazelin ilk 4 beyti Ulu Cami Haziresinde Muhammed Emin Efendi adında bir kişiye ait olan 119 nolu mezar taşında da yazmaktadır.

²⁷ Şair Nedim hakkında hiçbir bilgiye ulaşamadık.

Kara giyse gerek arz ü semâ
Ne revâ Lütfiye giydi kefeni

Sırma giysilerini serdi yere
Halk-ı 'âlem nice etmez şivânı

“İrci’î”²⁸ emrine fermân-ber olub
Hemen atdı hâke nevreste teni

Eşkiyle sûz-i ciğerle **Hilmî**²⁹
Sonki mısrada dedi tarihini

Gâib etdi mâderi kan döksün
Kızı Lütfiye-i gonca deheni

غائب ايدي مادي قان دوکسون

قيـزي لطـفـية غـنـجه دهنـي

1320/1902

11. Mezar taşı no: 80

Kimliği: Nakşibendi Hulefâsından Hafız Seyyid Halil bin
Abdurrahman Efendi

Vefat Tarihi: Safer 1340/Ekim 1921

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Dinle gel bu kabri al ecr-i cezîl
Zikreder Allâh'ı bî-misl ü misil

Bunda medfûn hâfız-ı âyât-ı Hak
Nûr-ı Hak'ı gör degilsen ger 'alil

Görmeyüb fânide çün Rabb'in bekâ
Hulde dönderdi hemân vech-i Cemil

Kûy-i Adn'e istemez rehber ana
Hazret-i Kur'ân olur elbet delil

“İrci’î” emr-i Celil'in gûş idüb
Hatm-i enfâs eyledi Hâfız Halil

²⁸ Kur'an-ı Kerim, Fecr Suresi/28.

²⁹ Şair Hilmî hakkında bkz., Bedri Alpay, age., s. 97-101; Ekrem Bektaş, Urfalı Şair Hilmî ve Reyâhîn'i, Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Şanlıurfa 2008; aynı yazar, “Urfalı Şair Hilmî ve Kayıp Eseri Reyâhîn” EKEV Akademi Dergisi, Yıl: 10, Sayı: 26, Kış 2006, s. 147-156; aynı yazar, “İstanbul'da Taşralı Bir Şair”, Beykent Üniversitesi, I. Uluslararası Türk Edebiyatında İstanbul Sempozyumu Bildirileri, (3-5 Nisan 2008, İstanbul), Beşir Kitabevi, İstanbul, 2009, s. 195-201; aynı yazar, “Urfalı Hilmî'nin Antep Günleri”, Uluslar arası Gaziantep Araştırmaları (Sözlü Kültür, Dil ve Edebiyat), Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 10-12 Nisan 2008, Gaziantep.

ارجعی امر جلیبن گوش ایذوب
ختم انفاس ایلدی حافظ خلیل

Nâmına nâm-ı Halîlu'llâh'ı gel
Fevtine oldu bu tarih Celîl³⁰

Kıt'a

12. Mezar taşı no: 4

Kimliği: Kara-zâde Bekir bin Hacı Mustafa
Vefat Tarihi: Rebî' u'l-âhir 1331/Mart 1913.
Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Emr-i Hakk'la emrâz geldi ezel cânıma
Bulmadı sıhhat vücûdum sebep oldu mevtime

Erişdi vakt-i ecel rihlet göründü cânıma
Ey ehl-i hayr okuyun fâtiâyı rûhuma

13. Mezar taşı no:19

Kimliği: Fâtıma binti Ahmet?
Vefat Tarihi: 1314/1896.
Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fâ'ilün³¹

'Arûs-ı zâl-i cihâne nâm-zed olmaz
O kes ki olmasa mesrûr-ı gülşen-i dünyâ

Yazık ki Fâtıma Hâtun'a sundu câm-ı ecel
Kemâl-i ye'sle evlâdın itdi mest-i 'azâ

Sürûr-ı 'îyşle dilşâd-ı hurrem iken
Dirîğâ hufre-i kabr içre oldu nâ-peydâ

İlâhî merkadi olsun riyâz-ı bâğ-ı cinân
Hemîşe mahremi olsun visâl-i hür-i likâ

Geldi Şevket dedi târihin ebkâ mest-i Hudâ
Şefî' oldu ana Fâtımatü'z-Zehrâ

گلدی شوکت دیدی تاریخن ابقی مست خدا
شَفِيعِ اَوْلَادِ اَكَا فَاطِمَةَ الزَّهْرَا
1314/1896

14. Mezar taşı no: 20

Kimliği: Hüseyin Ramazan Efendi (Demir-zâde)

³⁰ Bu şiirde tarih tam olarak çıkmıyor.

³¹ Bu şiirde vezin problemi var.

Vefata Tarihi: Zi'l-hicce 1332/Kasım 1914

Bir civân-ı nâzenînin merkadidir bu murâd
Eyledi nâzik tenin hâk ile yeksân rüzgâr

Almadı dâr-ı fenâda maksûdu bu murâdı
Eyleye rahmet rûhuna lutfile Perverdigâr³²

15. Mezar taşı no: 21

Kimliği: Alaybey-zâde Hacı Abdurrahnân Ağa bin Mustafa Ağa

Vefat Tarihi: Zi'l-ka'de 1320/ Şubat 1902

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Bâkî kalmaz bu cihânda hâdisât ancak 'amel
Pençe-i mevte zebûndur bî-gümân cümle ümem

'Âmir-i dâreyn idi hem mecmu'a hulk-i hasen
Tanrı'nın her lütfunu görmüş iken bu muhterem

Zühd ü takvâ hem salâh-ı hâl ile meşhûr idi
Meskenin cennet-i a'lâ eylesün ol zü'l-Kerem

"İrci'î" den bir nidâ geldi esîr-i ferş idi
Da'vet-i Rabb'e icâbet eyledi 'âlî-himem

Bir çıkub mu'cem dedim târih-i fevtin Yâ İlâh
Feyzî³³ me'vâya vara bu zâ'ir-i kutbu'l-harem³⁴

بیر چقبوب معجم دیدم تاریخ فوتن یا اله

فیض مأویہ وارہ بو زائر قطب الحرام

16. Nolu mezar taşı: 96

Kimliği: Eymen Hâtun

Vefat Tarihi: Şaban 1310/Mart 1892

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün

Günâhum çok mukırrim Yâ İlâhî
Ümîdim gerû sen Perverdigâr'e

İçim arıtamadım ğıll u ğışdan
Ne idem bilmezem karam ağara

³² Bu şiirde vezin problemi var. Bu kıta Şanlıurfa hazirelerindeki mezarların birçoğunda bulunmaktadır. Söyleyeni belli olmayan ve anonim bir hale gelen bu şiir birçok mezar taşında farklı kelime ve ifadelerle yer almaktadır. Şanlıurfa Ulu Cami Haziresinde de 26, 36, 42, 46, 83, 109 ve 118 nolu mezarlarda da bulunmaktadır.

³³ Şair Feyzî hakkında hiçbir bilgiye ulaşamadık.

³⁴ Bu şiirde tarih tam olarak çıkmıyor.

Benim gibi yüzü kara günahkâr
Ne geldi ne geliser bu dünyâya
İlâhî red kılma mürüvvetinden
Kapuna geldim ben yüzü kara
Eger dünyâ bana bâkî kalaydı
Felekden intikâm almak kolaydı³⁵

17. Mezar taşı no: 100

Kimliği: Şeyh Muhammed Ali bin Şeyh Hacı Abdülkadir
Vefat Tarihi: Ramazan 1297/ Ağustos 1880
Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Çünkü olub rûh-i Muhammed Ali
Tâlib-i Firdevs ve likâ-yı Kerîm

"İrci'î" emrine şitâb eyledi
Verdi ona matlabını ol Halîm

Ceddi olan Hazret-i Sıddîk'den
Erdi meded rûhuna oldu selîm

Hem erişüp himmet-i şâh-ı veli
Rahmet edüp afvile Rabb ü Rahîm

Mülhem-i Gaybî³⁶ dedi tarihini
Udhulû'l-cennete fi alîm

ملهم غيبى ديدى تاريخى
ادخلوا الجنة في اليم

18. Mezar taşı no: 102

Kimliği: Harran Şeyhi-zâde Ömer Efendi
Vefat Tarihi: 18 Zî'lka'de 1307/6 Temmuz 1890
Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün

Nazar kıl nîm nigehle bu cihâne
Vefâdan zerresin kılmış mı erzân

Gam-ı şâdına tev'em bir fenâ kim
Nice mesrûru kıldı zâr u giryân

Biri ezcümle Harrân Şeyhi-zâde
Olurken kasr-ı dil-cûda hırâmân

³⁵ Bu şiirde vezin problemleri var.

³⁶ Şair Gaybî hakkında bir bilgiye ulaşamadık.

Vücûdun çâk idüb hançerle sundu
 Ecel peymânesin sâkî-i devrân
 Görenler ağlasun tâ rûz-ı mahşer
 Yazık kim genç yaşında oldu pûyân
 İlâhî sen 'atâ kıl rahmetinden
 Şefî' olsun Habîbin rûz-ı mîzân
 Dedim **Tevfik**-i³⁷ şeydâ tam târih
 Ömer Efendi tutdu kurb-ı Subhân³⁸
 دیدم توفیق شیدا تام تاریخ
 عمر افندی طندی قرب سبحان

19. Mezar taşı no:111

Kimliği: Abdulhamîd Efendi bin Hacı Muhammed Ağa
 Vefat Tarihi: 15 Cemâziye's-sânî 1328/24 Haziran 1910.
 Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün
 Kadr-i 'âlî bir misâfir geldi medfen sana
 Fî-sebîli'llâh cihâd eyler iken oldu şehîd
 Hançer-i a'dâ ile buldu hayât-ı câvidî
 Râh-ı dinde cân veren Ercişli genç Abdulhamîd
 Rûh-ı pâki oldu yetmiş bin 'usâtın melce'i
 Müjde vermişdir Habîb-i Hazret-i Rabbü'l-Mecîd
 On iki imâm gelince yazdılar târihini
 Oldu maktûlen şehîd sad hayf u vâh Abdulhamîd
 اون ایکی امام گنجہ یازدیله تاریخنی
 اولدی مقتولا شهید صد حیف وواه عبد الحمید

20. Mezar taşı no: 117

Kimliği: Ahmed Lutfi Efendi bin Osman Nûri Efendi (Hoca-zâde)
 Vefat Tarihi: Zi'l-kade sene ?
 Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün
 Bu merhûmu İlâhî eyle mağfûr
 Bekâda ola Yâ Rab şâd u mesrûr
 Günâhu az ise de 'âlemden efzûn

³⁷ Şair Tevfik hakkında bkz., Bedri Alpay, age., s. 226-229.

³⁸ Şair Tevfik'in bu şiirinin ilk üç beyti 120 nolu mezar taşında bulunmaktadır. Bu beyitte tam tarih çıkmıyor.

Ona lâzım rahmetin andan mevfûr³⁹

21. Mezar taşı no: 28

Kimliği: Sıddıka Hanım

Vefat Tarihi: Rebiu'l-âhir ?

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

İder mi fehm idenler ikbâl-i îtimâd dünyâyâ

İbârettir bir zıll-i zâil bütün nakş u elvân

Bile mütehayyir komaz iken Sıddıka kim

Rehâ-yâb olmadı bî-çâre bâd-ı hazândan

Bâri yâr u şâd ide rûhunu bir fâtihayla

Her gelen geçtikçe ebnâ-yı zamandan

Dü çeşmimden gelen eşkimle târihin dedim

Ciger-hûn eyleyüb göçdü Sıddıka cihândan

دو چشممدن گلان اشکمله تاریخین دیدیم

جگر خون ایلیوب گوچدی صدیقہ جهانندن

22. Mezar taşı no: 33

Kimliği: Şerife Hanım

Vefat Tarihi: 1252/1836-1837

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün

Aceb şâh û gedâ dest-i ecelden

Cihân içre bulan var mı emânı

Sunar peymâne-i sâki-i devrân

Bu bezmin böyledir hep hâl ü şânı

Hele seyret Şerife nâzenîne

Felek hâk ile yeksân etdi ânı

Edüb gusül gidüb Mevlûd-ı Halîl'e

Kilub tevbe edüb teslîm-i cânı

Hıtâb-ı izzet-i "lâ-taknetû"⁴⁰ dan

Eden kat'ı ümîd kim et beyânı

Hudâ afveyleye İsmet⁴¹ kusûrun

Be-hakkı ism-i Hak vire hûr-ı cinânı

³⁹ Bu şiir ayrıca 58 ve 62 nolu mezar taşlarında da bulunmaktadır.

⁴⁰ Kur'an-ı Kerim, Zümer/53.

⁴¹ Asıl adı Beşir olan şair İsmet hakkında bkz., Bedri Alpay, age, s. 110-112.

Çıkub üçler dedi târîh-i mu'cem
Şerife terk edüb gitdi cihânı

چقوب اوچلر دیدی تاریخ معجم
شریفه ترک ایدوب گیتدی جهانى
1255-3=1252/1836

23. Mezar taşı no: 44

Kimliği: Hacı Ahmed Efendi bin Hacı Ali Efendi (Rastgeldi-zâde)
Vefat Tarihi: Cemâziye'l-âhir 1338/Mart 1920.
Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Fî sebîlillâh şehîd-i seyf-i a'dâyım bugün
Defn idün bu cismimi ey dostlar al kan ile

Âyet-i "lâ-tahsebenne"⁴² olmuş benim hakkımda
Kurtaram yetmiş bin ehl-i fiskı ol burhân ile

Bu tarîk içre Hüseyin ibn-i Ali'dir rehberim
Rûhu terk etdim rızâ-yı Hakk-ı buldum cân ile

Medfenim "cennâtü 'adnin tahtihâ'l-enhâr"⁴³ olup
Müjdelendim âyet-i "zü'l-'asfi ve'r-reyhân"⁴⁴ ile

Hamse-i âl-i 'abâ geldi Emîn târîh için
Cennet-i dîdâra yettim rahmet-i Rahmân ile⁴⁵

خمسة آل عبا گلدی امین تاریخ ایجون
جنت دیداره یتدم رحمت رحمن ایله
1323+5=1328/1920

24. Mezar taşı no: 45

Kimliği: Sekine Züleyha Hanım
Vefat Tarihi: 1287/1870.
Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Lâ yezel lem yezel Bâkî vü Hayy ancak odur⁴⁶
Gayri fânî olduğun dünyâda fehm et evvelâ

Olamaz takdîr-i Hakk'ın çâre bir tağyîrine
Hem kitâb içre yazılmışdır yere yaşa

⁴² Kur'an-ı Kerim Al-i İmran/3.

⁴³ Kehf Suresi/31.

⁴⁴ Rahman Suresi/12.

⁴⁵ M. Veysi Dörtbudak, age., s. 212.

⁴⁶Bu şiirin vezni problemlî.

“İrcî’i” emrin kim işitdiyse bu bezm-i dehrde
Câm-ı ye’si nûş ider elbette bir vefk-i rızâ
Ezcümle bu zehri sundu tûten sağârın
Eşkin bâğ-ı elemden emr onun hâlini
Söndü hayfâ bir nefesde âh kim şem’i-ömrü
Ağlayup fevtine cümle ehl-i arz ve’s-semâ
Sahn-ı Firdevs içre yap meskenin huld-i berrîn
Ola ânın hem şefî’i ümmehât-ı enbiyâ
Düşdü üçler Mihriyâ⁴⁷ tarîhi mu’cem fevtine
Kıldı çün rûh-ı Züleyhâ matlab-ı rihlet bekâya
دوشدی اوچلر مہریا تاریخ معجم فوتنه
قیلدی چون روح زلیخا مطلب رحلت بقایه

25. Mezar taşı no: 54

Kimliği: Emine Hatun binti Şeyh el-Hac Bekir... ..zâde
Vefat Tarihi: Rebiü’l-evvel 1326/Nisan 1908.
Esüp bâd-ı ecel bu nâzenînin ömrünü az etdi
Henüz nevrete tâze goncai bi-marâz etdi
Zemîn ü âsumân ehli n’ola kan ağlasa billâh
Nihâl Yasemîn kadın turâb içre dırâz etti ⁴⁸

26. Mezar taşı no: 61

Kimliği: Hacı Ali Yaver Bey bin Muhammed Bey (Hüseyin Paşa-
zâde)
Vefat Tarihi: Saferi 1312/Ağustos 1894.
Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün
‘Ârif eyler mi bu dehr-i bî-sebâta i’tibâr
Mahvolor kalmaz hemin edvâr-ı ‘âlem ber-devâm
Niye bu merhûm evlâd-ı Hüseyin Paşa’yı gör
İktisâb etmiş idi şekve-i şân-ı ihtîşâm
Bir muhibb-i âlimân ü kerîm ü ‘âdil idi
Firkat-i dil-sûzuna yas gerektir hâs ü âm
Rûz-i mahşerde şefî’i ola Dâmâd-ı Resûl
Nâm-ı merhûm çünkü nâm-ı pâkine olmuş be-nâm

⁴⁷ Şair Mihri (Zülfikar) hakkında bkz., Bedri Alpay, age., s. 141-142.

⁴⁸ Bu şiirde vezin problemi var.

Fevtine gam birle **Hilmî** geldi târihin dedi
Rûh-i merci'-i Ali firdevsi kıldı yek makâm

فوتنه غم برله حلمي گلدی تاریخن دیدی
روح علي فردوسي قیلدی یک مقام

27. Mezar taşı no: 73

Kimliği: Seyyid Ali Haydar Efendi bin es-Seyyid Abdurrahman ..
Efendi (Kürkçü-zâde)
Vefat Tarihi: Receb 1307/Mart 1890.
Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün

Bu çarh-ı bî-emânun inkırâzı
Nusûs-ı emr-i kat'ıyle muktedir

Görün n'etdi felek bu nev-civâne
Ona derd-i veremle çekdi hançer

Zavallı Haydar'a yanmaz mı âlem
Murâd almadı kâminca müyesser

Teni me'lûf iken firâş-ı harîr
Yazıklar şimdi toprak oldu puster

Şeb-i Mî'râcda bahşetdi cânın
Hem oldu rahmetde Hakk'a mazhar

Firâk-ı cân-güdâz Haydar'ın hep
Umûmen dilleri kıldı mükedder

Nidâ-i "irci'î" yi gûş eyleyince
Bekâya mürğ-i rûhu açdı şeh-per

Şefî' olsa sezâ dâmâd-ı Ahmed
Semîmü'l-ismidir sâki-i kevser

Bâ-esef söyledim târih **Hilmî**
Mukîm-i kasr-ı cennet oldu Hayder

با اسف سويلدم تاريخ حلمی

مقیم قصر جنت اولدی حیدر

1307/1890

28. Mezar taşı no: 72

Kimliği: Saatçi-zâde Osman Nûri Efendi bin el-Hâc Ömer Efendi
Vefat Tarihi: 18 Şabân sene 1306/19 Nisan 1889.

Fe'îlâtün F'îlâtün Fe'îlün⁴⁹
İlâhî gerçi isyânla hüvârım⁵⁰
Velâkin lütfuna olaydım
Garîk-i be-his lücce-i günâhım
Eğer afv olmaz isem şermsârım
Der-i gufrân u ihsân u günahdan özge
Daha bir kapı Yâ Rab yok ki varım
Beni a' mâlim ile etme meşgul
Ki yoktur rahmetinden gayri çarım
Bana mahşerde Osman'ı şefî' et
İsm-i pâki ile imdâd-ı yârım

29. Mezar taşı no: 74

Kimliği: Kürkcü-zâde Seyyid Hacı Bî-cân Ağa'nın Kızı Şükriye
Vefat Tarihi: ?
Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün
Tâze iken ömrüne erdi hazân
Hicrine yansam sezâsın Şükriye
Cennet içremisin ki 'aceb
Hangi hûre âşinâsın Şükriye
Derdine ağlar zavallı vâliden
Derdine onun devâsın Şükriye
Bul mahşerde havz-ı kevseri
Sâki-i ümm ü âbâsın Şükriye
Râzi⁵¹ târih-i vefâtın söyledi
..(Bir mısra kırık.)

30. Mezar taşı no: 86

Kimliği: Hacı Hızır-zâde Muhammed Reşid Bey
Vefat Tarihi: Reb'ü'l-evvel 1314/ Ağustos 1896.
Mef'ûlü Fâ'îlâtün Mefâ'îlü Fe'ûlün⁵²
Fânî ile berabermiş adûde-i âlem
Olmaz cihânda anın için bekâya imkân

⁴⁹ Bu şiirde vezin problemi var.

⁵⁰ Mezar taşının kırık olması nedeniyle bu şiirin ilk beyitleri eksik.

⁵¹ Şair Razi hakkında bkz., Bedri Alpay, age., s. 174-175.

⁵² Bu şiirin vezni problemlidir.

Hacı Hızır-zâde işde Reşid'in
 Nâgâh itdi cismin teslîm-i hâk-ı Gufrân
 Âli himemdi ilâhî verme gam-ı kıyâmet
 Kabrini Cennet eyle sensin amîmü'l-ihsân
 Var ise cürmü afvet lütfun ile nihâyet
 Bir şey degil ona nisbetle günâh-ı insân
 İtdi sünûh böyle târîh-i fevti **Sühâ**⁵³
 Yâ Rab bu merhûmu eyle mahşer-i tûbâda iskân
 ایتدی سنوح بویله تاریخ فوتی سها
 یارب بو مرحومی ایله محشر طوبی ده اسکان

31. Mezar taşı no: 87

Kimliği: Zübeyde Hâtun binti Nu'mân Beg (Hamevî-zâde)
 Vefat Tarihi: Zi'lka'de 1309/ Haziran 1892.
 Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün
 Çü verir âlem-i kemâl bu hâlet-i hüzn üzre
 Hasretinle Sâmiye kan ağlasa kardaşların
 Şerh u tafsilata ne hâcet ateş-i hicrân ki
 Gösterir dâğ-ı derûnun herkese bu taşların

32. Mezar taşı no: 100

Kimliği: Baş taşı kırık olduğundan tespit edilemedi.
 Vefat Tarihi: Rebî'u'l-evvel 1322/Haziran 1904
 Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

 Ki bu hâbîde-i makber nasıl böyle nihân oldu
 İşitdi ircî'î emrin bıraktı ehl ü evlâdın
 Cenâb-ı Hak'a îmânı ana emn ü emân oldu
 Serâpâ kabrimi mustağrak-ı nûr eylesün târîh
 Meleklerle behiyye ravzatü'l-'adne revân oldu
 سرا پا قبریمی مستغرق نور ایلسون تاریخ
 ملکلرله بهییه روضة العدنه روان اولدی

33. Mezar taşı no: 66

⁵³ Elimizde sadece bu yazmış olduğu tarih kıtası bulunan şair Sühâ hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

Kimliği: Hacı Kablama-zâde Muhammed Ağa bin Hacı İbrahim Ağa
Vefat Tarihi: 1334/ 1916.

Yâ Rab amân hürmet-i Kur'ân için olsun⁵⁴
Fahr-i dü-cihân ya'ni O sultân için olsun

Ebû Bekir Ömer Hazret-i Osmân için olsun
Bağışla suçumuz şâh-ı şehidân için olsun

34.Mezar taşı no: 10

Kimliği: Nakşibendiyye Şeyhi Hâcî Muhammed Bedî Efendi bin Mahmûd Efendi
Vefat Tarihi: 1343/1924-1925.

İlâhî kabr-i .. mağfûr eyle⁵⁵
Şefâ'at-i Rasûl'e mersûl eyle

Ehl-i günâh ile bulunurken huzûr-ı Celâline
Bana rahm et 'aybımı mestûr eyle

Mazhar-ı 'afv ola Hak necl-i Muhammed
İşte beni o ümmet-i Necîbe pey-rev eyle

Sonuç

Nâbî gibi Türk edebiyatının zirve şairlerinden birini yetiştiren Şanlıurfa kadîm bir şehir olması dolayısıyla önemli edebiyat ve kültür merkezlerinden biridir. Bu coğrafyada var olan edebî gelenek kuşaktan kuşağa devam edegelmiştir. Bu devamlılığın önemli göstergelerinden biri Şanlıurfalı dîvân ya da dîvânçe sahibi şairler olmakla beraber, onlar tarafından kaleme alınan ve mezar taşlarına kazınarak günümüze kadar gelmiş olan şiirlerdir.

Bu çalışma esnasında tek tek okuyup günümüz harflerine aktarmış olduğumuz mezar taşlarında bulunan şiirlerden hareketle Şanlıurfa'da dîvân edebiyatı geleneğinin yaşatılarak gazel ve kıt'a şeklinde önemli örneklerinin verildiğini söyleyebiliriz. Nâbî'nin dışında şiirle meşgul olmuş, geleneği yansıtan önemli şiirler kaleme almış, Kıratoğlu Emîn, Şevket, Hilmî, Furûğî, Abdî, Re'fet ve Mihrî gibi birçok şairin yetişmiş olduğunu ancak bunların birçoğunun taşradan merkeze ulaşamayan şairler olduğunu söyleyebiliriz.

Yaptığımız bu çalışma ile Divan Edebiyatı geleneği ile yazılmış, geleneğin devamı niteliğinde olan gazel ve kıt'aların, işinin erbabı maharetli ustalarca mezar taşlarına kazınmış olan şiirleri günümüz araştırmacılarının istifadesine sunmaya çalıştık. Yaptığımız bu çalışmada Ulu Cami Haziresinde 1 mesnevî, 20

⁵⁴ Bu şiirde vezin problemi var.

⁵⁵ Bu şiirde vezin problemi var.

gazel, 14 kıt'a olmak üzere toplam 35 şiir tespit ettik. Bu şiirlerin bazıları şairlerin divânlarında yer alırken bazılarının ise yer almamış ya da eksik olarak bulunduğunu gördük. Bazı şiirlerin şairleri ile ilgili olarak hiçbir ifade ya da bilgiye rastlamadık. Yine çalışmamız esnasında bazı mezar taşlarına kazınmış şiirlerin Nedîm, Gaybî, Sühâ ve Rûmî mahlaslı şairler hakkında da herhangi bir bilgiye ulaşamadık.

Mezar taşlarında bulunan ve tarih düşürmek için yazılan bazı şiirlerin belirtilen tarihlerle uyumlu olmadığını da tespit ettik. Ancak bunun ya şairliği pek de kuvvetli olmayan biri tarafından kaleme alınmış şiir ya da taş ustasının bir hatası olabileceğini düşünüyoruz.

Kaynaklar

- ALPAY, B., 1986, "*Şanlıurfa Şairleri I*", Dal Yayıncılık, Şanlıurfa 1986.
- BEKTAŞ, E., 2008, "*Urfalı Şair Hilmî ve Reyâhîn'i*", Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Şanlıurfa.
- _____, 2008, "*Urfalı Hilmî'nin Antep Günleri*", Uluslararası Gaziantep Araştırmaları (Sözlü Kültür, Dil ve Edebiyat), Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 10-12 Nisan 2008, Gaziantep.
- _____, 2009, "*İstanbul'da Taşralı Bir Şair*", Beykent Üniversitesi, I. Uluslararası Türk Edebiyatında İstanbul Sempozyumu Bildirileri, (3-5 Nisan 2008, İstanbul), Beşir Kitabevi, İstanbul.
- _____, 2006, "*Urfalı Şair Hilmî ve Kayıp Eseri Reyâhîn*" EKEV Akademi Dergisi, Yıl: 10, Sayı: 26, Erzurum Kış 2006.
- BERK, S., 2006, "*Zeytinburnu'nun Mezar Taşları, Zamanı Aşan Taşlar*", Zeytinburnu Belediyesi Yay., İstanbul.
- DÖRTBUDAK, M. V., 2003, "*Kıratoğlu Emin Divanı*", Akademik Kitabevi, İzmir.
- _____, 2006, "*Geleneğin Direnen Şairi; Kıratoğlu Emin Fırakıyyesinden Birkaç Şiir*", Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. Abdulkadir Karahan'a Armağan), Şanlıurfa Belediyesi Yayınları, Şanlıurfa.
- GÜLER, G., 2015, "*Urfa Ulu Camii Haziresindeki Mezar Taşları*", Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi, Yıl 10, Sayı 20, Konya 2015.
- GÜLER, M., 2005, "*XII. Yüzyıl Anadolu Türk Camileri*", Yayınlanmamış Doktora Tezi, (Danışman: Doç. Dr. İlknur Aktuğ Kolay), İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, 2005.
- KARABEY, T., 2011, "*Tarih Düşürme*", DİA, XL/80-82, İstanbul.

KARAHAN, A., 1991, "Urfalı Mehmed Şevket ve Şiirleri", Şanlıurfa Belediyesi Yayınları, Ankara.

KARAMAĞARALI, B., 1992, "Ahlat Mezar Taşları", Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.

TANPINAR, A. H., 1992, "Beş Şehir", Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul.

Mezar Taşı No: 6

Mezar Taşı No: 73